

ABD, AB VE TÜRKİYE’NİN FİRMA BİRLEŞMELERİNE YAKLAŞIMI

Sevilay SARICA
Çankırı Karatekin Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü
sevilaysarica@yahoo.com.tr

ATTITUDES TO FIRM MERGERS IN USA, EU AND TURKEY

Özet

Bu çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye’de rekabet politikası çerçevesinde firma birleşmeleri konusu ele alınarak, tarihsel gelişim sürecinde firma birleşmelerine olan yaklaşımdaki değişim açıklanmaktadır. Globalleşme ve değişen ekonomik şartlara bağlı olarak piyasalarda ayakta kalabilme ve rekabet edebilme endişesi verimlilik ölçütünün ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Dahası başta ABD’nin arkasından da AB’nin birleşmelere yönelik olarak daha esnek ve ılımlı yaklaşımları sonucunu doğurmuştur.

Türkiye’de birleşme ve satın almalar özellikle 1980’lerden sonra artmaya başlamıştır. Türkiye’nin bir yandan globalleşmenin diğer yandan ileride AB’ye tam üye olması durumunun gerek iç gerekse de dış piyasalarda yaratacağı etkileri dikkate alarak ciddi ve kapsamlı bir birleşme stratejisi benimsemesi gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye birleşmelerle ilgili karar verirken sadece piyasa gücü analizini değil aynı zamanda etkinlik analizini de dikkate almalıdır.

Anahtar Kelimeler: ABD, AB, Türkiye, Birleşme Politikası

Abstract

In this study, the merging of firms in the United States (USA), European Union (EU) and Turkey are examined within the competition policy and the changes in approaches that are explained in a historical aspect. The fear of survival and competence in the markets comes out as a result of globalisation and changing economic conditions causes economic measures to be set as a priority. Moreover, it has caused USA, followed by EU, to have a more flexible and positive attitude towards merging.

Mergers and acquisitions in Turkey have started to increase, especially after 1980. A serious and extensive unification strategy is needed with respect to the effects of the full membership on domestic and external markets, in one hand globalisation, on the other, full membership to European Union of Turkey. In this perspective, Turkey should take into consideration not only market power analysis but also efficiency analysis at the same time.

Key Words: USA, EU, Turkey, Merging Policy

1. Giriş

Sanayi devriminden sonra artan sanayileşmeye bağlı olarak ekonomik birimler arasındaki yoğunlaşmada artış olmuştur. Ekonomik birimler arasındaki yoğunlaşmanın artmasında etkili olan unsurlardan birini ise firmalar arası birleşmeler oluşturmaktadır. 1950'lerde ticaretin serbestleştirilmeye başlaması ile küreselleşme ön plana çıkmıştır. Özellikle Avrupa Birliği gibi bölgesel, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel düzeydeki örgütlenmeler yoluyla, uluslararası boyutta mal ve hizmet piyasalarının önündeki ticari engeller kaldırılmış, bu da ekonomik anlamda küreselleşmenin hız kazanmasına neden olmuştur. 1970'lere gelindiğinde ise çok uluslu şirketlerin ön plana çıkması ile küreselleşme ayrı bir boyut kazanmıştır. 1980'lerde ise teknolojik ilerlemenin bir sonucu olarak ortaya çıkan iletişim devrimi ile istenilen bilgiye istenilen zamanda ulaşılması kolaylığı küreselleşmenin daha da ivme kazanması sonucunu doğurmuştur. Özellikle yabancı sermayenin önündeki engellerin kalkması ile dış doğrudan yatırımların artması küreselleşmenin daha da hızlanmasına ve ivme kazanmasına neden olmuştur.

Ticaretin serbestleştirilmesi ve ülkeler arasındaki sınırların kalkması firmalar için coğrafi pazarın bir dünya pazarı haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu ise sonuçta rekabetin küresel düzeyde gerçekteşmesine neden olmuştur. Sonuç olarak küreselleşme ulusal ve uluslararası düzeyde firmalar arasındaki rekabetin artmasını beraberinde getirmiştir. Dünya rekabetinin yoğunlaştığı ve piyasaların gittikçe daraldığı günümüzde, firmalar ayakta kalabilmek için yeni stratejilere yönelmektedirler. Bu stratejilerden biri ise firmalar arası birleşmelerdir. Küresel rekabetin artışı, pazar beklentilerinin gerçekteşmemesi ve kar marjlarının düşmesi, firmaları uluslararası işbirliğine ve başka firmalarla birleşmeye itmektedir. Rekabetin küreselleşmesi çok uluslu firmaları bile dünya çapında ayakta kalabilme uğraşısına sokmuştur. Özellikle 1980'li yıllarda özelleştirme girişimlerinin yoğunlaşması gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde birleşme ve satın almaların artması sonucunu doğurmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise özellikle sınır ötesi birleşme ve satın almaların arttığı görülmektedir. Bu dönemde dikkati çeken önemli husus gelişmiş ülkeleri içeren sınır ötesi birleşme ve satın alma faaliyetleri ile karşılaştırıldığında az olmasına rağmen gelişmekte olan ülkeleri içeren sınır ötesi birleşme ve satın alma faaliyetlerinde artış olmasıdır. Gelişmekte olan ülke firmaları ise daha çok artan uluslararası rekabet ortamında ayakta kalabilmek ve sert bir global çevrede rekabet edebilmek için sınır ötesi birleşmelere yönelmektedirler.

Günümüzde sadece gelişmekte olan ÷lke firmaları değil büyük ölçekli gelişmiş ÷lke firmaları da yeni üretim olanakları elde etmek, yeni hammadde kaynaklarına ulaşmak, piyasa uzantılarını geliştirmek ve yeni piyasalara girmek, uluslararası piyasalarda ayakta kalabilmek, sermaye piyasalarına girmek, diğer bir firmanın sahip olduğu avantajlardan yararlanmak, portföy çeşitlenmesine giderek riski yaymak gibi nedenlerle gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde birleşmelere gitmektedirler.

Piyasa ekonomisinde fonksiyonel işlerliğin ana unsuru olarak etkin bir rekabet sürecinin varlığı ön koşul olarak kabul edilmektedir. Firmalar arasındaki birleşmelerin ise piyasa ve rekabet üzerinde olumsuz bir takım etkilerinin ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla birleşmelerin piyasa ve rekabet üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacı ile ÷lkelerin bir takım yasal düzenlemelere gittikleri gör÷lmektedir.

Bu çalışmada öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa Birliği'nde Rekabet Politikası çerçevesinde firma birleşmeleri konusu ele alınacak ve tarihsel gelişme sürecinde firma birleşmelerine ne şekilde yaklaşıldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise Türkiye'de firma birleşmeleri konusu incelenmeye ve bu konuda bir takım öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

2. ABD'nin Birleşme Politikası

2.1. Tarihsel Gelişme

Gerek ulusal gerekse uluslararası piyasalarda oldukça önemli olan firma birleşmelerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, genelde bu olgunun Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Bu ÷lkedeki firma birleşmelerinin tarihsel gelişimine bakıldığında, firma birleşmelerinin beş ana dönemde dalgalar halinde gerçekteştiği gör÷lmektedir.

1890-1904 dönemini kapsayan birinci birleşme dalgası dönemi:

Bu dönemde gerçekteşen birleşmelerin büyük bir çoğunluğunu yatay birleşmeler oluşturmaktadır. Gerçekteşen yatay birleşmeler temelde sıkça monopole yakın endüstriyel yapılar olarak kendilerini göstermektedir. Bu ise Amerikan ekonomisinde küçük firmaların hızlı bir şekilde ortadan kalkması ve bunların yerini büyük, piyasa payı gittikçe artan firmaların alması sonucunu doğurmuştur (Scherer ve Ross, 1990:153-156; Gaughan, 1994:1-2; Shepherd, 1990:150-154; Kleinert ve Klodt, 2002:3; Martin, 1994:260-261).

1916-1929 dönemini kapsayan ikinci dalga dönemi: Bu dönem boyunca gerçekteşen birleşmelerin yaklaşık %70'lik bölümünü yatay, kalanını da çoğunlukla dikey birleşmeler oluşturmuştur. Stigler'in de

belirttiği gibi ikinci birleşme dalgası oligopol için yapılan birleşmeleri, birinci birleşme dalgası ise monopol için yapılan birleşmeleri içermektedir.. 1920'lerden sonra firmalar daha çok dikey birleşmelere yönelmişlerdir (Scherer ve Ross, 1990:156; Shepherd 1990:154; Gaughan, 1994:2; Martin 1994:261; Stigler, 1950:23-34).

1965-1972 dönemini kapsayan üçüncü birleşme dalgasında ise birleşmeler genellikle çapraz birleşmeler şeklinde gerçeğeleşmiştir. Firmalar daha çok risklerini yaymak amacı ile birleşme stratejisine yönelmişlerdir (Scherer ve Ross, 1990:156-158; Shepherd 1990:154; Gaughan, 1994:2-5; Martin, 1994:278).

1981-1990 dönemini kapsayan dördüncü birleşme dalgası dönemi: Bu dönemin temel özelliği hileli birleşmelerin yaygın olmasıdır. 1980 yılından itibaren firmalar artan yabancı rekabet, hızlı teknolojik değişmeler, AR-GE faaliyetlerinin yüksek maliyeti gibi nedenlerle birleşme stratejisine olumlu bakmaya başlamışlardır. 1980'li yıllarda Reagan dönemi ile birlikte "Reagonomics" adı verilen bir yapı Amerikan ekonomisine hakim olmuştur. Reagan yönetimi en başta büyük firmaların ekonomi ve toplum için bir olumsuzluk olmadığı yaklaşımı ile işe başlamış ve firma birleşmelerine karşı olumlu bir tavır sergilemiştir. Bu yaklaşım sonucunda ABD'de birleşen firma sayısında patlama yaşanmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında Amerikan ekonomisinin o dönemdeki yeniden yapılanma ve büyüyerek global rekabet gücü edinme çabalarında (özellikle Japonya'ya karşı) firma birleşmeleri büyük önem kazanmış ve birleşme hareketi gerek federal devlet gerekse de eyaletler tarafından desteklenmiştir (Scherer ve Ross, 1990:158-159; Shepherd, 1990:155; Gaughan, 1994:3-13; Holmstrom ve Kaplan, 2001:121-144).

1980'li yıllardaki birleşmelerin yaygın olarak petrol, gaz, ilaç, tekstil ve bankacılık gibi sektörlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer yandan bu dönemde sanayi yoğunlaşmasının çoğu sektörde artmaya başladığı ortaya konmaktadır. Artan yoğunlaşma oranlarında ise hem içteki hem de dıştaki birleşme patlamasının etkili olduğu belirtilmiştir. (Kleiner ve Klodt, 2002:6; Pryor, 2001:317; Crandall, 1987:196).

1990'lardan günümüze kadar uzanan beşinci birleşme dalgası dönemi: Bu dönemde ABD'de birleşmelerin gittikçe arttığı görülmüştür. Özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren bir yandan artan ve tüm dünyaya yayılan birleşme eğilimi, diğer yandan ABD'de katlanarak büyüyen hisse senedi piyasası, ABD'de gerçekleştirilen birleşmelerin çok büyük boyutlara ulaşması sonucunu doğurmuştur. ABD'de firma birleşmelerinin artmasının bir nedenini de Avrupa ve Japon firmalarının birbirleri ile ortaklık kurma ya da birleşme yoluyla yakınlaşmaları sonucunda dünya pazarlarında daha etkili konumlara gelmeleri

oluşturmaktadır. Bu ise Amerikan firmalarını gerek yabancı gerekse de yerli ortaklarla birleşerek rekabet güçlerini ve pazar paylarını koruma eğilimine itmektedir. Diğer yandan ABD’li firmalar, Avrupa Tek Pazarının oluşturulması ile birlikte gümrük duvarları kırılmış 300 milyonun üstünde tüketici kitlesine sahip bir pazar içerisinde etkin bir yer edinebilmek amacıyla Avrupalı firmalar ile birleşme yada satın alma stratejilerine yönelmişlerdir. (Shepherd, 1990:155; Gaughan, 1994:3-13; Church ve Ware, 2000:716-717; Gugler ve diğerleri, 2001:7-9; Gedikkaya ve Gürlü, 1999:4,6,10; Ernst&Young, 2003:5-10).

ABD’de 1990’larda başlayıp günümüze kadar uzanan bu dalgada ayrıca globalizasyon ve yeniden yapılanma amaçlarının da etkili olduğu görülmektedir. Globalizasyonda firma ve piyasaların çapının ve ölçeğinin genişletilmesi, yeniden yapılanmada ise uluslararası rakipler için ulusal monopollerin yaratılması amaçlanmaktadır (Kleinert ve Klodt, 2002:5-7; Drucker, 1999:2-4). Bu dalga dönemindeki birleşmelerde ilk grupta yeniden yapılandırılan sanayiler (hava ulaşımı, demiryolu ulaşımı, bankacılık, telekomünikasyon) yer alırken ikinci grupta ise globalize edilen sanayiler (kimya, ilaç, otomobil, elektriksiz ve elektrikli makine üretimi) yer almaktadır (Kleinert ve Klodt, 2002:5-7; Ekelund ve diğerleri, 2001:535-537; Pryor, 2001:315-316; Drucker, 1999:2-4).

ABD’de bu dönemde ortaya çıkan birleşmelerin çoğu kendini korumak, piyasada ayakta kalabilmek ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek amacı ile yapılmaktadır. Ayrıca 1990’lı yıllarda Amerikan firmalarının birleşme faaliyetlerinde yabancı ülke firmaları tarafından tercih edilmeye başlandığı ve satın alındığı görülmektedir. Bunun en temel nedeni olarak ise, 1986’dan itibaren Amerikan dolarının zayıflamaya başlaması gösterilmektedir. Diğer yandan yükselen Amerikan borsası yabancı firmaları satın alma konusunda cesaretlendirmiştir (Drucker, 1999:2-3; Mishra ve diğerleri, 1998:95-96; Scherer ve Ross, 1990:158).

Kısacası ABD’de 1970’li yıllar sonrasında uluslararası piyasalarda rekabet gücünün azalması iktisadi etkinlik konusunun ön plana çıkması sonucunu doğurmuştur. Bu ise özellikle ekonomide Chicago Okulunun da etkisiyle birleşmelere daha esnek yaklaşılmasını beraberinde getirmiştir.

Bu dalgalar Amerikan endüstri yapısının küçük ve orta ölçekli işletmelerden şimdiki büyük ölçekli ve çok uluslu yapıya dönüşmesini sağlamıştır.

2.2. Rekabet Politikası ve Firma Birleşmeleri

Birleşmelerin piyasa ve rekabet üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri gidermek amacıyla modern anlamda rekabet politikası ile ilgili ilk

yasal dzenlemeler Amerika'da ortaya çıkmaktadır. Amerikan Rekabet politikasını birleşmelere ynelik dzenlemeler çerçevesinde üç ayrı dönem başlığı altında incelemek mümkün olmaktadır.

2.2.1. Anti-Birleşme Politikasız Antitröst Dönemi (1890-1950 Dönemi)

Amerika'da antitröst yasalara yön veren temel yasa, 1890 yılındaki Sherman Yasasıdır. Bu yasanın birinci maddesi ile karteller, ikinci maddesi ile ise monopoller yasaklanmaktadır. Ancak kartellerin yasaklanması firmaların birleşmesi konusunu gündeme getirerek birleşmelerin artması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde alınan mahkeme kararlarında monopol olmak değil, monopolcü gücün kötüye kullanılması suç sayılmıştır. Böylece bu yasa ile yeni bir yüzyıla girerken Amerika'da ilk büyük birleşme dalgası ortaya çıkmıştır. Bu dalga Amerikan endüstrilerinde ardı ardına monopollerin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Yüksek yoğunlaşma oranlarını doğuran birleşmeleri durdurmak için parlamento 1914'te Clayton yasasını çıkarmıştır. Clayton yasasının 7. maddesi ile rekabeti kısıtlayıcı veya monopol kurucu nitelikteki birleşmeler yasaklanmaktadır. Ancak Clayton yasasının 7. bölümünde varlıkların satın alınmalarına stoktan ayrı olarak izin verilmekte bu ise dzenlemenin birleşmelerin kontrolü üzerindeki etkisini zayıflatmaktadır. İkinci büyük birleşme dalgası olduğunda ise antitröst otoriteler sadece zayıf monopollere neden olacak birleşmeleri önleyebilmişlerdir. Sonuçta ikinci birleşme dalgası oligopolistik bir piyasa yapısı yaratmıştır (Mueller, 1997:656-657; Rahl, 1971:284-285, 290).

2.2.2. Şiddetli Anti-Birleşme Politikası Dönemi (1950-1973 Dönemi)

Amerika'da 1929 yılından sonra birleşme faaliyeti artmaya başlamıştır. Bu dönemde yeni bir birleşme dalgasının ortaya çıkacağını fark eden parlamento, 1950'de Clayton yasasında Celler-Kefauver değişikliği ile yeniden dzenlemeye gidilmiştir. Getirilen dzenleme ile rekabeti azaltabilecek olan stok ve varlık alımları yasaklanmış ve Clayton Yasası, yatay birleşmeler yanında dikey ve çapraz birleşmelerin bazı şekillerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Getirilen bu değişiklik yatay ve dikey birleşmeler üzerinde anti-birleşme kontrolünün çok etkili olması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde özellikle 1970'li yıllara kadar Amerikan antitröst politikasında Yapı-Davranış-Performans yaklaşımı hakimken, 1970'li yıllardan sonra ise Chicago yaklaşımının ön plana çıktığı görölmektedir. Bunun sonucunda rekabet otoriteleri,

birleşmelerin rekabet karşıtı etkileri üzerinde durmak yerine, birleşmelerin etkinlik kazançları ile rekabet karşıtı kazançlarını tarttıktan sonra karar vermeye yönelmişlerdir. Amerika'da Roosevelt ve Wilson dönemlerinde sert antitröst politikaları savunulmuştur. Ancak bunlardan sonra gelen Amerikan başkanlarının aynı tutumu sergilemedikleri görölmektedir. Amerikan antitröst politikasında Chicago yaklaşımının hakim olmaya başlamasından sonra birleşmelerde artış olmuştur (Mueller, 1997:655-656, 658; Shepherd, 1990:28-29).

2.2.3. Hafif Destekleme Dönemi (1974'den Günümüze Uzanan Dönem)

1974'den günümüze kadar uzanan dönemde daha esnek antitröst uygulamalara gidildiği görölmektedir. Bu dönemde bir çok birleşmeye yönelik mahkeme kararları, birleşmeleri ve satın almaları onaylar nitelikte olmuştur. Amerika'da Reagan, Bush ve Clinton kendi dönemlerinde daha esnek antitröst politikası uygulamalarına ağırlık vermişlerdir. Bu ise bu dönemde daha fazla yatay birleşmelerin meydana gelmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle bu dönemden itibaren ABD'li olan ve olmayan firmalar arasındaki uluslararası birleşmeler gittikçe artmıştır. Bu dönemde ABD antitröst otoritelerinin bazı birleşmeleri durdurmalarına ve belirli monopollere karşı çıkmalarına rağmen çoğu birleşmelerin gerçekteşmesine izin verdikleri görölmektedir (Mueller, 1997:656, 659-661; Pryor, 2001:312, 316; Shepherd, 1990:30, 277; Church ve Ware, 2000:721).

Amerika'da birleşmeleri düzenleyen yasalarla, piyasa gücü daha ilk oluştuğu anda denetime tabi tutulmaktadır. Ancak yasalarda etkinlik savunmasına yer verilmemektedir. İşte bu durumu dengelemek ve etkinlik savunmasını ele almak amacı ile çeşitli birleşme kurallarının oluşturulduğu görölmektedir (Mueller, 1997:661). Amerika'da çıkarılan ve birleşmeleri düzenlemeye yönelik getirilen kurallar řu şekilde özetlenebilmektedir:

- 1968 Birleşme Kuralları: Bu kurallar Yapı-Davranış-Performans yaklaşımına dayanmakta ve bu bağlamda piyasa payı ve yoğunlaşma oranları gibi unsurlara yer vermektedir. Yatay birleşmelerde standart olarak pazar payı ve yoğunlaşma oranlarına bakıldığı görölmektedir. 1968 kurallarında giriş konusuna hiç değinilmemekte, etkinlikler konusuna ise sadece istisnai durumlar için bir savunma olarak yaklaşılmaktadır. Bu kurallarda piyasa gücü ve etkinlik arasında bir tercih edilememe durumunun olması durumunda, piyasa gücünün dikkate

alınması ve buna dayanarak birleşmenin değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Hay ve Werden, 1993:175; Mueller, 1997:661).

- **1982 Birleşme Kuralları:** 1982 kurallarının bu dönemde ekonomi doktrininde ortaya çıkan değişmelere paralel olarak Chicago yaklaşımına dayandığı grlmektedir. 1982 kurallarında yatay birleşmelerin değerlendirilmesinde geleneksel yoğunlaşma oranı lsu yerine Herfindahl Hirshman İndeksi ve bu indeksteki değişmeler esas alınmaktadır. 1982 kuralları ile giriş konusuna özel bir önem verilmekte, etkinlik ise yine istisnai durumlarda olası bir savunma olarak ele alınmaktadır (Hay ve Werden, 1993:175-176; Mueller, 1997:661-662).

- **1984 Birleşme Kuralları:** 1984 kuralları da Chicago yaklaşımına dayanmaktadır. 1982 kurallarında etkinlik konusu ancak istisnai durumlarda bir savunma olarak kabul edilirken, 1984 kurallarında ise açıkça bir savunma olarak ele alınmaktadır. 1984 kuralları pazar payı ve yoğunlaşma oluşumunun ortaya çıktığı her durumda öncelikli olarak etkinliğin ele alınmasını ortaya koymaktadır (Hay ve Werden, 1993:175-176; Mueller, 1997: 662-663; Scherer, 1997:689).

- **1992 ve 1997 Birleşme Kuralları:** Bu kurallar günümüzde de halen geçerli olan son Amerika birleşme kuralları olarak ifade edilmektedir. Bu kuralların diğer birleşme kurallarına kıyasla sadece yatay birleşmelere ilişkin düzenlemelere yer verdiği grlmektedir. Ancak hükümleri uygun olduğu lde diğer birleşme Őekillerine de uygulanabileceği ifade edilmektedir. 1992 ve 1997’de getirilen kurullarla birleşmelerin değerlendirilmesinde bir yandan esas değerlendirme ltu olarak rekabetin ne lde kısıtlanmış olacağı hususunun dikkate alınacağı, diğer yandan da iktisadi etkinliğin sağlanması ile ilgili savunmaların ele alınacağı belirtilmektedir (Gürkaynak, 2003:26-27). ABD’de birleşmelerin değerlendirilmesinde Rekabetin önemli lde Kısıtlanması (SIC) ”testi dikkate alınmaktadır (Erdem, 2004:24). Bu kurullarla yoğunlaşma açıklamalarının ya da etkinlik savunması düşüncelerinin değiştirilmediği ancak ek olarak piyasa yapısı ve tanımı kavramlarına da yer verildiği ifade edilmektedir. Kısaca bu kurallar, piyasa yoğunlaşmasını değerlendirme sürecini, potansiyel anti rekabetçi etkileri, girişleri ve etkinlik kavramlarını içermektedir (Hay ve Werden, 1993:176-177; Mueller, 1997:663).

Sonuç olarak son yıllarda Amerikan rekabet yasalarının içinde yer alan birleşmelerle ilgili uygulamaların, tüketicinin refahını düşürdüğü, teknolojik gelişmeyi ve verimlilik artışını yavaşlattığı, girişim yeteneğini cezalandırdığı ve bunlara bağlı olarak Amerikan firmalarının uluslararası piyasalarda rekabet güçlerini azalttığı yönündeki görüşlerin gittikçe önem kazanmaya başladığını ve bu endişeleri ortadan kaldırmak için bir takım

düzenlemelere (birleşme kuralları gibi) gidildiği görülmektedir. Bu ise 1974'den sonra Amerika'da birleşmeleri hafif destekleme döneminin başlamasına neden olmuştur.

3. AB'nin Birleşme Politikası

3.1. Tarihsel Gelişme

Firma birleşmelerine ve satın almalarına Amerika'da olduğu gibi Avrupa'da da oldukça sık rastlanmaktadır. Avrupa'da firmalar değişen ekonomik şartlara, globalleşme ve artan rekabet şartlarına uyum sağlamak amacı ile birleşme stratejisine yönelmektedirler. Avrupa'nın sanayileşmiş ülkeleri genel olarak birleşme hareketlerine tekelleşmeye yol açmadığı sürece olumlu bakmaktadırlar. Kanuni düzenlemeler genellikle birleşmeleri kolaylaştırıcı yaklaşımlar içerirken, birleşme hareketlerini finanse eden kurumların varlığı, firmaların birleşmeler konusunda istekli olmalarını sağlamaktadır. Avrupa çapında firmalar arası birleşmelerde başlıca itici güç dış rekabet olup özellikle Amerikan firmalarının rekabetidir. Avrupa'da birleşme dalgasının ana unsurunu Tek Pazarın oluşturulması çerçevesinde rekabeti artırmak amacıyla yararlı görülecek birleşmelerin teşvik edilmesi oluşturmaktadır (Lipczynski ve Wilson, 2001:125, 362-368; Shepherd, 1990:155; Scherer ve Ross, 1990:153, 158).

AB, Birlik firmalarının Amerika ve Japonya'nın büyük firmalarıyla rekabet edebilecek bir pozisyona ulaşmalarını istemekte ve bu çerçevede Avrupa ve dünya çapında rekabeti ve etkinliği artıracığına inandığı birleşmeleri teşvik etmektedir (Jong, 1966:166; Groeben, 1968:1-20).

Avrupa Birliği'nde ortak pazarda "geniş oligopol"ün amaçlanması çerçevesinde birleşmelerin desteklendiği ve birleşmelere ılımlı yaklaşıldığı görülmektedir. AB, birleşmelere karşı olumlu bir tavır almakta ancak bunların rekabeti tamamen veya önemli ölçüde ortadan kaldırmamalarını istemektedir. Bu amaç doğrultusunda AB'de küçük ve orta ölçekli firmaların özellikle uluslararası bir şekilde birleşmelerinin teşvik edilmesi ve bunu engelleyen ulusal mevzuatların uyumlaştırılması istenmektedir (Jong, 1966:167-169; Commission of The European Communities, 1986:124).

Ortak Pazarın oluşturulması ve geliştirilmesi sürecinde monopol ya da oligopolün tolere edilmesi AB içinde bir çok endüstride yoğunlaşmanın artması sonucunu doğurmuştur. AB firmalarının katıldığı birleşme ve satın alma işlemleri 1987 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde bu artış devam etmiştir (Rahl, 1971:284; 286, 311-312; Gedikkaya ve Gürlü 1999:3, 17).

1990'lı yıllar ve sonrasında AB'de birleşme ve satın almaların artmasında iki temel nedenin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu nedenlerden ilki AB içindeki yeniden yapılanma sürecidir. Bu dönemde AB birçok endüstride gerek iç gerekse de uluslararası piyasalardaki gelişmelerin (önemli sektörel şokların) bir sonucu olarak yeniden yapılanma sürecine gitmiştir. Bu dönemdeki yeniden yapılanma sürecinde uluslararası rakipler için ulusal büyük firmaların yaratılması hedeflenmektedir. Burada birleşmeler ile yeniden yapılandırılması istenen sektörlerdeki (bankacılık, sigortacılık, telekomünikasyon, hava yolu vb.) rekabet koşullarının uluslararası rekabete göre düzenlendiği görülmektedir. Bu amaçla yapılan uluslararası birleşmelerin bir kısmı bankalar ile sigorta şirketleri arasında gerçekleşmektedir. Telekomünikasyon ve ulaşımdaki birleşme işlemlerindeki artış, yeniden yapılanma, özelleştirme ve monopollerin kaldırılması düzenlemeleri çerçevesinde ortaya çıkmıştır (Kleinert ve Klodt, 2002:5,9-10; Gedikkaya ve Gürler, 1999:9-10). Nedenlerden ikincisi ise globalleşmedir. Bu neden sonucunda sadece globalleşen sektörlerde (kimya, motor, elektriksiz ve elektrikli makine gibi) değil aynı zamanda hizmet sektöründe de (bankacılık, demiryolu gibi) birleşmeler artmıştır. Ayrıca monopollerin özelleştirilmesi yönündeki girişimlerde geçmişte hükümet kuralları ile önlenmekte olan uluslararası birleşme işlemlerinin artması sonucunu doğurmuştur. Son yıllarda uluslararası birleşmeler alanında Avrupalı firmaların Amerikalı firmalar ile yarıştıkları görülmektedir. Bu dönemde AB'de birleşmelere artan ilgi ve globalleşme ile birlikte yoğunlaşma tekrar artma eğilimine girmiştir (Kleinert ve Klodt, 2002:5, 9-10; Gedikkaya ve Gürler, 1999:9-10; Church ve Ware, 2000:716-717).

AB içindeki birleşme ve satın alma işlemlerine bakıldığında; AB içi birleşme işlemlerinin özellikle Avrupa'nın entegrasyonu açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir. AB içi birleşme ve satın alma işlemlerinde 1987'den 1990 yılına kadar hızlı bir artış gözlenmiştir. Ancak 1993 yılından bu yana ise daha yavaş bir artış eğiliminin ortaya çıktığı görülmektedir. AB içi işlemlerde ekonomik büyüklüğün yanı sıra, ülkeler arasındaki geleneksel ekonomik bağların, dil birliğinin ve coğrafi yakınlığın da önemli olduğu görülmektedir. AB ülkeleri arasındaki birleşme işlemleri içinde Alman firmalarının en fazla tercih edilen ülke firmaları konumuna gelmelerinde Almanya'nın küçük ve aile firmalarından oluşan endüstriyel yapısının yanı sıra radikal bir yeniden yapılanma içinde olmalarının da önemli etkisi bulunmaktadır (Gedikkaya ve Gürler, 1999:4-5).

AB içindeki uluslararası birleşme ve satın alma işlemlerinin ise 1993 yılından bu yana sürekli arttığı ve özellikle 1997-1998 yılındaki

hızlı artışın dikkat çekici olduğu görülmektedir. Özellikle 1992 yılından sonra AB firmalarının AB dışı yatırımcılar için cazip hale geldiği ve bu eğilimin günümüze kadar uzandığı ifade edilmektedir. 1996 yılından sonraki hızlı artış küreselleşme, ekonomik ve parasal birlik ve beklentiler ile açıklanabilmektedir. AB firmaları en fazla ABD’li firmalar tarafından tercih edilmektedir. ABD’yi İsviçre, Norveç, Kanada ve Japonya takip etmektedir. Ancak bu dönemde Japon firmalarının AB içindeki ele geçirme işlemlerinde Asya krizi nedeniyle azalma ortaya çıkmıştır. Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren firmalar arasındaki birleşme işlemleri içinde AB firmaları en fazla ABD’li firmaları tercih etmektedirler (Gedikkaya ve Gürler, 1999:3-4,6-7).

1990 sonrası AB içinde gerek ulusal gerekse uluslararası birleşmelerin arttığı sektörlere bakıldığında hizmet sektöründe bankacılık, telekomünikasyon, hava ve demir yolu ulaşımının imalat sanayinde ise, metal imalat, kağıt ve kağıt ürünleri sanayi, elektrikli ve elektriksiz makine, kimya sanayilerinin ön plana çıktıkları görülmektedir. Finansal hizmet sektöründe son yıllardaki birleşme ve satın alma işlemlerinin artmasının temel sebepleri şunlardır: Finansal serbestleştirme, piyasaların uluslararası düzeyde birleşmeleri, kapasite fazlalığı, demografik gelişmeler, piyasaya giren yeni katılımcılar, Euro ve teknolojik gelişmelerdir. 1997-1998 döneminde AB içindeki en fazla ve en büyük birleşme ve satın alma işlemlerinin, bankacılık, sigortacılık, enerji, haberleşme, demir-çelik, ilaç, kimya ve elektronik sektörlerinde olduğu ortaya konulmaktadır (Gedikkaya ve Gürler, 1999:7, 9-12).

2000’li yıllara gelindiğinde ise gittikçe artan küreselleşme, teknolojik ilerlemeler, yeni ticaret ve yatırım anlaşmaları ve dış piyasalarda ayakta durabilme kaygısı, AB’de uluslararası birleşmelerin artması sonucunu doğurmuştur (Otchere ve Ip, 2006:209-230; Conklin, 2005:29-40)

3.2. Rekabet Politikası ve Firma Birleşmeleri

AB’nin amaçları Roma Antlaşması’nın 2. maddesinde belirtilmektedir. Bu madde ile AB üye ülkeler arasındaki engelleri ortadan kaldırmayı, ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamayı ve gerçek bir ortak pazar yaratmayı amaçlamaktadır. Ortak pazarın yaratılmasında ise serbest rekabete büyük bir önem verilmektedir. Birliğin rekabetle ilgili hükümlerine ise, AB’nin Kurucu Antlaşmasınının 81-89. maddelerinde yer verildiği görülmektedir. Bu hükümlerle ortak pazarda rekabetin bozulmadan işletilmesini sağlayacak bir düzenin kurulması öngörülmektedir. Antlaşmanının 81. maddesi üye ülkeler arasında serbest rekabeti önlemek, sınırlamak veya bozmak amacı ile yapılacak olan

anlaşmaları, firma ortaklarınca alınmış kararları ve uyumlu davranışları yasaklamaktadır. Antlaşmanın 82. maddesi ise piyasada hakim durumda olan teşebbüslerin piyasadaki hakim durumlarını kötüye kullanmalarını yasaklamaktadır. Ancak 82. madde Amerikan sisteminin tersine, hakim duruma ulaşmayı değil, onun kötüye kullanılmasını yasaklamaktadır (İneci, 1986:2-17; Aslan, 1992:229-230).

Roma Antlaşması'nın maddelerinde birleşmelerin kontrolüne yönelik hiç bir düzenleme bulunmamaktadır (İneci, 1986:2-17). Hatta AB'nin ilk yıllarında iyi işleyen rekabeti devam ettirmesi şartıyla, verimliliğin artırılmasına yarayan firmalar arası birleşmelerin arzulan bir sonuç olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle ortak pazarda geniş oligopolün hedeflenmesi çerçevesinde birleşmeler desteklenmiştir (Aslan, 1992:267-268). AB'de birleşmeler engellenmekten çok cesaretlendirilmiştir. Bunun arkasında yatan en temel ve belki de uluslararası rekabet açasından en önemli neden, Amerikan yasalarının zayıf ve yetersiz olduğu dönemde ortaya çıkan büyük Amerikan firmalarının varlığıdır (Rahl, 1971:291-292,305). AB'de 1966 yılına gelindiğinde Komisyon bir bildiri yayınlamıştır. Bildiri de 81. maddenin birleşmelerin kontrolü için uygun olmadığı belirtilmektedir. 82. madde ise kötüye kullanma söz konusu ise, birleşme rekabetin ortadan kalkmasına neden olmuşsa ve birleşme sonucu taraflardan en az biri piyasada hakim duruma gelmişe uygulanabilecektir (İneci, 1986:36).

Kısacası AB içinde doğrudan doğruya birleşmelerin kontrolüne yönelik hazırlanmış bir madde bulunmamaktadır. Bu ise sonuçta komisyonu sistematik olarak birleşmelerin kontrolüne yönelik bir tüzük hazırlamaya itmiştir (İneci, 1986:37). Sonuç olarak, Birleşmeler Tüzüğü olarak anılan "Firmalar arası Yoğunlaşmaların Kontrolüne İlişkin Konsey Tüzüğü" 21 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tüzük sonrası AB birleşme ve devralmaların kontrolüne ağırlık vermiştir. Tüzükle bir hakim durum yaratan veya güçlendiren yoğunlaşmaların ortak Pazar ile uyumlu olmayacağı belirtilmektedir. Tüzük doğrudan hakim durumun yaratılması ya da güçlendirilmesi ile ilgilenmektedir. Ayrıca Birliğin birleşme tüzüğünde Amerikan birleşme kuralındaki Herfindahl Hirshman İndeksi (HHI) gibi bir metodoloji yerine, birleşik piyasa payı oranı dikkate alınmaktadır. Tüzükte birleşmelerin değerlendirilmesi çerçevesinde "Hakim Durum Testi"nin ele alındığı görülmektedir (Aslan, 1992:229-230,278-280). Hakim durum yaratılıp yaratılmadığının tespitinde AB, piyasa payı ve yoğunlaşma oranlarına ek olarak piyasa yapısı, söz konusu firmanın piyasadaki durumu, giriş engelleri, tüketicinin çıkarları ve teknik ve ekonomik gelişmeye sağlanan katkı gibi bir takım kriterlere bakmaktadır (Aslan, 1992:279-280).

Tüzükte etkinlik savunmasına açıkça yer verilmemekte ancak zımni bir savunma olarak ele alınmaktadır. Tüzükte tüketicilerin çıkarına olacak ve rekabete bir engel teşkil etmemek kaydıyla teknik ve ekonomik ilerlemenin geliştirilmesine katkıda bulunacak birleşmelere olumlu yaklaşılırken, birleşmelerin değerlendirilmesinde teknik ve ekonomik gelişmenin ne şekilde ele alınacağı konusunda belirsizlik vardır.

Ancak AB’de 1 Mayıs 2004 yılında 139/2004 sayılı “Yeni EC Birleşme Tüzüğü” yürürlüğe girmiştir. 139/2004 sayılı Tüzük, birinci tüzükteki hakim durum testine bağlı olarak ortaya çıkan boşluğun ortadan kaldırılması ve etkinliklerin dikkate alınmasını ortaya koymaktadır. Bu tüzük ile Etkin Rekabetin Önemli Ölçüde Engellenmesi (SIEC) kavramına dayalı yeni bir test gündeme gelmiştir. Diğer bir ifade ile, yeni tüzük “Hakim Durumun Yaratılması veya Mevcut Hakim Durumun Güçlendirilmesi Suretiyle Ortak Pazarda veya Önemli Bir Bölümünde Etkin Rekabetin Önemli Ölçüde Engellenmesi Testi”ni ele almaktadır. Sonuçta Tüzükte, AB ve onun önemli bir bölümünde hakim durum yaratarak ya da mevcut hakim durumu güçlendirerek etkin rekabeti önemli ölçüde engelleyen birleşmeler ortak pazarla bağdaşmaz kabul edilmektedir. Ancak etkin rekabeti engellemeyen birleşmelerin ise ortak pazarla bağdaşacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu yeni test hakim durum belirleyici faktörlerden sadece birini oluşturmaktadır. Diğer belirleyici faktör ise etkin rekabetin önemli ölçüde engellenmesidir (Official Journal of The European Union, 2004). Esasında bu yeni testin “Hakim Durum Testi” ile ABD ve diğer bazı ülkelerde kabul edilen Rekabetin Önemli Ölçüde Kısıtlanması (SIC) Testi’nin bir birleşimi olduğu görülmektedir.

AB firmalarının özellikle de uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek için yeni organizasyonlara ve birleşmelere gittikleri görülmektedir. Bu eğilimin ortaya çıkmasında ise kuvvetli bir üretim ve pazarlama yapısı oluşturma, dünya piyasalarına hakim olma ve pazarlara yakınlığı artırma, yüksek teknolojiyle piyasada rekabet üstünlüğü elde etme ve sanayinin dünyadaki hızlı değişen koşullara uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacıyla yeniden yapılanmaya gitme nedenlerinin etkili oldukları ifade edilmektedir (Aslan, 1992: 270; Rahl, 1971:290).

Sonuç olarak AB’deki antitröst yetkilileri bir kaç birleşmeyi engellemiş olmakla beraber neredeyse tüm birleşmelere izin vermişlerdir. Temelde komisyon firmaların birleşmeler suretiyle tekeller oluşturmalarını istememektedir. Ancak komisyonun bazı ekonomistlerinin Ortak Pazar çapında en etkin rekabetin olduğu pazar olarak gördükleri “geniş oligopolistik pazar”ın oluşmasını istedikleri anlaşılmaktadır (Pryor, 2001:316-317; Jong, 1966:167). Bu çalışmalar

sonucunda ve ekonomik entegrasyonun doğal akışı içinde AB’de “oligopolistik pazar yapısı” büyümüştür.

4. Türkiye’nin Birleşme Politikası

4.1. Tarihsel Gelişme

Türkiye’de sanayileşmenin başlangıcında kamu politikası çerçevesinde büyük ölçekli firmalar teşvik edilmiş ve anti-tekel yasalarla yoğunlaşmadaki artış önlenememiştir. Bu dönemde özellikle devletin kendi eliyle büyük firmaları teşvik ettiği ve kurduğu grlmektedir. 1930’lardaki tarihsel koşullar ekonomik açıdan KİT’lerin kurulmasını gerekli ve zorunlu kılmıştır. 1950’lerde ise liberalleşme hareketi ile birlikte özel teşebbüslerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda özel teşebbüs çeşitli yollarla teşvik edilmiştir. Ancak devletin yanlış koruma ve teşvik politikaları sonrasında, ülke piyasaları devlet ve özel sektör tekelleri ile birkaç büyük ekonomik gücün hakim olduğu piyasalara dönüşmüş ve ülke ekonomisi statik bir yapıya bürünmüştür (zhan,1990).

1980’lere gelindiğinde iki temel olay göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi 1980 öncesi dönemde ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin uygulanmasıdır. İncisi ise ekonomik yoğunlaşmanın (zellikle imalat sanayinde) artmasıdır. 1980’li yıllarda ise dışa açık sanayileşme stratejisine geçilmiştir. Buna rağmen, Türkiye’de 1980’li yıllarda dahi ekonomik yoğunlaşma (zellikle 1980-85 döneminde imalat sanayinde) artmaya devam etmiştir (zhan, 1990). Türkiye’de sadece imalat sanayinde değil, aynı zamanda bankacılık, sigortacılık ve basın alanlarında da yoğunlaşmanın arttığı grlmektedir (İTO, 1981:48).

Ekonomik yapıda yoğunlaşmanın artması sonucunu doğuran unsurlardan biri de firma birleşmeleridir. Türkiye’de ilk birleşme işlemleri bankacılık sektöründe ortaya çıkmıştır (Ateş, 1990:12). 1980’li yılların başında Avrupa, Amerika ve Uzak Doğu’da gittikçe yaygınlaşan firma birleşmelerinin Türkiye’de de 1980’lerde ön plana çıktığı grlmektedir.

Birleşmeler dış doğrudan yatırımların bir şekli olarak da ortaya çıkmaktadır. Dış doğrudan yatırımlar ise ülkeye giren yabancı sermaye tarafından belirlenmektedir. Türkiye’de yabancı sermaye girişini kolaylaştıran ilk düzenleme 1930’da ıkarılan “Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu”dur (Kepenek ve Yentürk, 1994:91-92). 1980 sonrasında ticaret serbestleştirilmiş, serbest piyasa ekonomisine ve konvertibiliteye geçilmiş, kambiyo rejiminde gelişmeler sağlanmış, gümrük vergilerinde indirime gidilmiş ve yabancı sermaye teşvik edilmiştir. 1995’te ise “Yabancı Sermaye ereve Kararı” ıkarılmıştır.

Bütün bu düzenlemeler sonrasında yabancı sermayenin gelmesi, ortak yatırımların yanı sıra birleşmelerin de artması sonucunu doğurmuştur. Ancak Türkiye’de bu anlamda ortaya çıkan birleşmelerin diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça gerilerde olduğu belirtilmektedir (HM, 1996:1-3; Togan, 1984:147).

Türkiye’de birleşmelerin yapısına bakıldığında yerli firmalarla yerli firmalar arasındaki birleşmeler ender olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun en temel nedeni ise birleşmeleri finanse edecek finansal ve hukuki alt yapının yetersizliğidir. Birleşmelerin sıkça görüldüğu ülkelerde firmaların birleşmelerini destekleyen ve birleşme maliyetini kredi vererek karşılayan finans kuruluşlarının ve borsaların oldukça etkili oldukları görülmektedir. Bu amaçla Türkiye’de de tıpkı Avrupa’da olduğu gibi birleşmelerin finansmanında kolaylık sağlayan ve yardımcı olan kurumların oluşturulması gerekmektedir. Diğer yandan Türkiye’de büyük sanayi kuruluşlarının çoğunda henüz modern yönetim anlayışı benimsenmemektedir. Bu ise, bir büyüme stratejisi olarak birleşmelerin öneminin gündeme gelmesini engellemekte ve çok sınırlı düzeyde kalmasına neden olmaktadır.

Türkiye bütün dünyada artan sayıda örnekleri görülen sermaye piyasası yoluyla birleşmeler konusunda gelişme gösterememektedir. Bunda ise şirketlerin halka açıklık oranlarının düşük olması ve hukuki altyapıya olan güvensizlik (özellikle yabancı yatırımcılar için) oldukça etkili olmaktadır. Dolayısıyla bu alanda yapılması gereken en önemli adım, halka açıklık oranlarının yükseltilmesi olacaktır. Bunun yanı sıra borsada işlem gören hisselerin alım satımı, gerek işlemlerin kolaylığı gerekse de güvenilir bir yol olması nedeniyle birleşme sürecini hızlandıracaktır.

Türkiye’deki birleşmelerin genellikle bankacılık sektöründe ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ancak çoğunlukla kamuya ait bankaların birleşmesi söz konusu olmaktadır. Batık krediler nedeniyle mali yapıları bozulmuş, piyasada rekabet güçlerini kaybetmiş, mevduatları yetersiz, etkili yönetime sahip olmayan bankalar, bu olumsuzlukların giderilmesi ve ölçek ekonomilerinden yararlanmak amacı ile mali yapısı daha güçlü olan kamu bankaları ile birleşmeye yönelmektedirler (Abaç, 1990:16-17; Ateş, 1990:15). Özellikle 1980 sonrasında dünya çapında bankacılık alanında ortaya çıkan teknolojik gelişme ve artan rekabet bu sektördeki bankaların ayakta kalabilmek amacı ile birleşmelerini gündeme getirmiştir.

1980’lerde büyük sanayi firmalarından bir kısmının aynı alanda yada birbirini tamamlayıcı alanlarda faaliyet gösteren firmalarla birleşerek, ortaya çıkan maliyet artışlarını önlemeyi amaçladıkları

görülmektedir. Bu dönemde Türk firmaları yabancı firmalarla da birleşerek yeni yatırımlara yönelmişlerdir. 1980'li yıllarda Türkiye'de birleşmeler en çok gıda, lastik, turizm, gaz, inşaat, elektronik, tekstil, karayolları araçları, plastik, kağıt, çimento, kimya ve makine sektörlerinde ortaya çıkmıştır (Kapital Dergisi, 1991:24; Akbank, 1988:9; Arslan, 1996:26).

Türkiye'de özellikle 1980 sonrasında birleşme faaliyetlerinde artış olmuştur. 1980 sonrası dönemde Türkiye'de ticaretin serbestleşmesi ve sınırların kalkması, ardından da 1996'da Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşmasına gidilmesi, firmalar açısından ulusal pazarı dünya pazarı haline getirmiştir. Türkiye'nin özellikle Gümrük Birliği sonrasında uluslararası ekonomiye giderek daha fazla entegre olması Türk ekonomisinin büyüme isteğini ortaya çıkarmıştır. Bu ise Türk firmaları ile yabancı firmalar ve Türkiye'deki yabancı firmalarla yabancı firmalar arasındaki birleşmelerin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Türk firmaları Gümrük Birliği sonrasında artan rekabet karşısında uluslararası piyasalarda etkin olarak yer almak, pazarlama ve rekabet gücünü artırmak, finansman ihtiyacını gidermek, ölçek ekonomilerinden ve teknolojik yeniliklerden yararlanmak ve yenilikler geliştirmek, kapasite kullanım oranlarını arttırmak, üretim hattını genişletmek, daha kaliteli üretim imkanlarına kavuşmak, yönetimde etkinliği yakalamak, ihracat şansını arttırmak, dış piyasadaki rekabetin getireceği riski paylaşmak gibi nedenlerle yabancı ülke firmaları ile birleşmeye yönelmektedirler. Diğer yandan 1980 sonrası ticaretin serbestleşmesi sonucu artan yoğun rekabet ve iç piyasaya giren yabancı firmalarla rekabet edebilmek için Türk firmalarının kendi aralarında birleştikleri görülebilmektedir (DPT, 2000:14; Varlık, 1989:21-26). Türk firmalarının özellikle kendi aralarında yaptıkları birleşmelerde ölçek ekonomilerine ulaşmak, etkili bir neden teşkil etmektedir. Türk firmalarının birleşmek suretiyle bütün bu avantajları elde etmeleri ise, AB'ne tam üye olma aşamasında bulunulan bu dönemde, Türk firmalarına, uluslararası piyasada gerek Avrupa kökenli gerekse de diğer ülke kökenli firmalar ile rekabet etme ve ayakta durabilme imkanı sağlayacaktır.

Diğer yandan Türk firmalarının ortaya çıkacak krizler karşısında ayakta durabilmek ve daha dayanıklı olabilmek amacıyla da birleşmeleri tercih ettikleri görülmektedir (DPT, 2000:14; Gedikkaya ve Gürler; 1999:16). Türkiye'de bir yandan düşük kâr marjları, diğer yandan krizin neden olduğu borçlanma maliyetleriyle karşı karşıya kalan firmalar, risklerini yaymak ve üretimde yeni teknolojileri kullanarak maliyetlerini düşürmek amacıyla birleşmelere (özellikle yabancı firmalarla) yönelmişlerdir. Birleşmek için yabancı firmaların tercih edilmesinde

krizin yanı sıra Türk firmalarının yatırımların finansmanında karşılaştıkları sermaye yetersizliğinin de etkili olduğu görölmektedir. Ayrıca firmaların, Türkiye’de sürekli değişen ortam şartlarına ve istikrarsız ekonomiye uyum sağlayabilmek ve bu koşullarda ayakta kalabilmek amacıyla da değişik şekillerde (yerli ve yabancı firmalarla) birleşmelere yöneldikleri belirtilmektedir. Türkiye’de bankalar arasındaki birleşmeler sonucu kredi aktivitelerinin ülke çapında yayılması, bankacılık krizine daha az eğilimli daha sağlıklı bir bankacılık sisteminin yaratılmasına neden olmaktadır (Gedikkaya ve Gürler, 1999:16).

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan olumlu gelişmeler birleşme faaliyeti çerçevesinde Türk firmalarının yabancı firmalar açısından cazip hale gelmesi sonucunu doğurmuştur. Bunun yanı sıra yabancı firmaların Türk firmalarını tercih etmelerinde işgücü ucuzluğu, hammadde zenginliği, pazarın büyüklüğü ve gelişme gösteren piyasalara yakınlık gibi faktörlerin etkili olduğu görölmektedir. Yabancı firmalar Türkiye piyasasına girmek için küçük ve orta ölçekli Türk firmalarını satın almayı (özellikle bankacılıkta TMSF’deki bankalardır ki bunların çoğu küçük ve orta ölçeklidir) tercih etmektedirler. Ancak yabancı firmaların sahip oldukları güçlü sermaye yapısı, uluslararası alanda kaliteli mal üretme imkanı veren teknoloji vb. gibi üstünlükler, bu firmalara Türkiye piyasasında önemli bir rekabet avantajı ve piyasada etkinlik yakalama imkanı verecektir. Bunun karşısında ise, ayakta kalabilmek için yerli firmaların ya kendi aralarında yada yabancı firmalarla birleşme yoluna giderek (rekabeti azaltmayacak ve bozmayacak şekilde) büyük ölçeği yakalamaya çalışmaları gerekmektedir. Öte yandan yabancı firmaların piyasadaki büyük ölçekli firmalarla birleşmeyi tercih etmeleri durumunda ise ilgili sektörlerde çok daha kapsamlı ve acil düzenlemelere gidilmesi gerekecektir. Burada Türkiye açısından birleşmelerin şekli konusunda iki temel unsura dikkat edilmesi gerekmektedir. Şöyle ki eğer bir birleşme Türkiye’de var olan bir fabrikanın belli bir bölümünü satın alma şeklinde ortaya çıkıyorsa ve o fabrikanın uluslararası piyasalara açılmasını, bu piyasalarda rekabet gücü elde etmesini ve ölçek ekonomilerinden yararlanmasını sağlıyorsa, bu birleşmeye olumlu olarak bakmak gerekmektedir. Ancak eğer bir yabancı firma Türkiye’de birleşmek suretiyle yeni bir fabrika kurmuş ve kurduğu bu fabrika adı altında dışarıdan getirdiği parçaları birleştirip Türk pazarında satıyorsa yani Türkiye’yi sadece bir pazarlama üssü olarak görüyorsa, bu tür birleşmelerin ekonomiye olumlu katkısının olacağını beklemek mümkün değildir. Dolayısıyla bu açıdan iç pazara yönelik birleşmeler yerine dış pazara yönelik birleşmelerin daha faydalı

ve ekonomiye olan katkısının çok daha büyük olacağı görölmektedir (DPT, 2000:14; Uygur, 2001:33-34).

Ayrıca Türkiye'nin, Asya ile Avrupa arasındaki stratejik konumu, gelişme gösteren çok büyük pazarlara yakınlığı ve 70 milyonluk bir pazar olma özelliği nedeniyle yabancı firmalar tarafından tercih edilir konuma geldiği görölmektedir. Diğer yandan özellikle ABD ve Japon firmaları, batı Avrupa pazarına uygun koşullarda girebilmek için üye ülke firmalarının yanı sıra üye olma aşamasındaki ülke firmalarına da yaklaşmaktadırlar. Bu doğrultuda ABD ve Japon firmalarının Türk firmaları ile birleşmeyi hedeflemeleri önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır (Ernst & Young, 2003:5-10).

Türkiye ekonomisinin en büyük darboğazı sermaye yetersizliği ve yüksek faizlerdir. Dolayısıyla sermaye yetersizliği darboğazını aşmak için bir kısım Türk firmasının yabancı firmalarla birleşmeye gittiği görölmektedir (Oktar, 1988:35,37). Türk firmalarının karşı karşıya kaldıkları sermaye yetersizliği sorunu daha uzun süre birleşmeleri zorunlu kılacak unsur olarak gündeme gelecektir.

1997 yılından günümüze kadar olan Rekabet Kurulu'nun birleşme ve devralmalarla ilgili kararlarına bakıldığında özellikle yabancı firmaların Türk firmalarını yada Türkiye'deki yabancı firmaları satın alma eğiliminde oldukları görölmektedir. Bunda ise Gümrük Birliği anlaşması sonrasında Avrupa kökenli firmaların Türkiye piyasasına girmesinin etkisi büyük olmuştur. Şöyle ki Avrupa kökenli firmalar Türkiye piyasasına girerek bu piyasadaki piyasa paylarını artırmak amacı ile piyasayı iyi tanıyan ve belli bir piyasa payına sahip olan Türk firmalarına yönelmişlerdir (Rekabet Kurumu, 2000; Rekabet Kurumu, 2001; 2002; 2003; 2004; 2005; 2006). Bu dönemde diğer yandan Gümrük Birliği ile yabancı firmaların iç piyasaya girmesi ile artan yoğun rekabete karşı ayakta kalabilmek için Türk firmalarının birleşmeye yöneldikleri görölmektedir.

Devletin ekonomideki payının küçültülmesi verimsiz çalışan kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi hususunu gündeme getirmiştir. Özelleştirme programı çerçevesinde kamuya ait kuruluşların yerli ve yabancı firmalar tarafından satın alınması ya da devralınması hedeflenmektedir. Bu kuruluşların Türk özel sermayesi ya da yabancı firmalar tarafından satın alınması sektörlerdeki dengelerin tümüyle değişmesine neden olacaktır. Bu durum ise sektörlerde (özellikle bankacılık, iletişim vb.) savunma amaçlı karşı birleşmeleri gündeme getirecektir. Türkiye'de özelleştirme sürecinin devam etmesi önümüzdeki dönemde yerli ve yabancı firmalar tarafından yapılacak olan satın

almalardaki (özellikle AB firmaları tarafından) artışı da beraberinde getirecektir.

1 Ocak 1996 yılından itibaren uygulanmakta olan Gümrük Birliği çerçevesinde Türk firmaları Avrupa firmaları ile belli bir rekabette bulunmaktadır. Gümrük Birliği sonrasında Türk firmaları Avrupa boyutunda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu ise Türk sanayi açısından kapasite genişletme sorununu gündeme getirmektedir. Bu nedenle Türk sanayinin gittikçe genişleyen pazarın ihtiyaçlarına cevap verecek yapısal düzenlemeleri hızla gerçekleştirmesi gerekmektedir. Türk sanayi kendi iç yapısında bunu gerçekleştirmediği takdirde dış pazarlara girmek bir yana iç pazarını bile kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Gümrük Birliği sonrasında artan iç rekabet ortamında rekabete dayanan ve ölçek ekonomilerine sahip olan firmalar ayakta kalırken, diğerleri piyasayı terk etmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla Türk firmalarının dış pazar yanında iç pazar içinde rekabet güçlerini artırmaları gerekmektedir. Bunu sağlamanın en temel yollarından biri ise büyük ölçęęi yakalayacak, ancak ilgili piyasada rekabeti ortadan kaldırmayacak birleşmeleri gerçekleştirmektir. Bu amaçla Türk firmalarının gerek yerli gerekse de yabancı firmalarla birleşmelerinin piyasada rekabet ortamını bozmaması ve haksız rekabet yaratmaması koşulu ile hükümetçe desteklenmesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği üyeliğinin hayata geçirilmesi halinde, Türk firmalarının stratejik yapısının uluslararası piyasa koşullarına cevap verecek şekilde değişime uğraması beklenmektedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecinde Türk firmalarının Tek pazardaki piyasa paylarını ve rekabet güçlerini artırabilmeleri ancak bu piyasaya yüksek kalitede mal ve hizmet üretmekle girmeleri ile mümkün olacaktır. Bunu sağlamak içinde Türk firmalarının yetmişmiş işgücüne ve teknolojiye yatırım yapmaları gerekmektedir. Ancak her iki alana yapılacak yatırımlar büyük miktarda sermayeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla bu durum sermaye yetersizliği ile karşı karşıya kalan firmalarımızı yabancı firmalarla (özellikle Tek pazardaki Avrupa kökenli firmalarla) birleşmeye itecektir.

Türkiye AB'ne tam üye olduğu zaman alışık olmadığı şiddet ve düzeyde bir rekabetle karşı karşıya kalacaktır. Bu nedenle Türk firmalarının kendilerini çok hızlı bir şekilde AB pazarına hazırlamaları gerekmektedir. Dolayısıyla AB pazarına girmeye istekli görünen büyük sanayi grupları teknoloji, yönetim, hukuki yapı açısından bünyelerini, AB'ye uyumlu hale getirebilmek için öncelikle kendi sektörlerindeki yabancı firmalar ile birleşmeye gitmeyi gerekli görmektedirler. Ancak Türkiye'de birçok sektörün ölçek olarak AB'deki sektörlerin oldukça

altında olduğu grlmektedir. Dolayısıyla sektörlerde ölçek açısından yaşanacak farklılıkların giderilmesinde birleşmeler önemli rol oynayacaktır.

Türk firmalarının uluslararası piyasalarda ve Tek pazarda ayakta kalabilmek için ölçek ekonomileri yaratan büyük firmalara ihtiyacı vardır. Bu nedenle küçük ve orta ölçekli firmaların minimum etkin leği yakalayacak tarzda birleşmeleri teşvik edilmelidir. Bu ise Türkiye'nin hem dış rekabette daha gl firmalarla yer almasını hem de büyük firmalara karşı küçük ve orta ölçekli firmaların daha etkin bir rekabete girmelerini sağlayacaktır. Bu erevede Türkiye'de küçük ve orta ölçekli firmaların çoğunun AB ile entegrasyon sürecinde Gümrük Birliği'nin de etkisiyle artan i ve dış rekabet nedeniyle birleşmelere gittikleri grlmektedir. Bu sürecin önümüzdeki dönemde de devam edeceği beklenmektedir.

Günümüz firma birleşmelerinde ölçek ekonomileri önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede firma birleşmeleri ölçek ekonomilerinin ön plana çıktığı kimya, petrol ürünleri, lastik sanayi, metal ana sanayi, metal eşya ve teçhizat ve mesleki aletler sanayi ile otomotiv sanayi için özellikle önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu alanlarda ortaya çıkacak firma birleşmeleri eğer ölçek ekonomileri yaratıyorsa ve piyasadaki rekabetin azalması ve bozulması sonucunu doğurmuyorsa izin verilmesi ilgili sektörel gelişmenin sağlanması açısından da faydalı olacaktır. Kısacası uluslararası piyasalarda rekabet gücü olan ancak artan rekabet karşısında zor durumda kalan firmaların tespit edilerek, bu firmalara uluslararası piyasalarda rekabet ve ayakta kalabilme şansı veren birleşmeler teşvik edilmelidir.

Türk sanayinde yer alan firmaların verimlilik, krllik ve mali yapı açısından yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmaları bu firmaların yeniden yapılandırılmaları gereğini gündeme getirmektedir. Bu açıdan birleşmeler sanayinin yeniden yapılandırma sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Türkiye'de ülkenin içinde bulunduğu sanayileşme yapısı ve gelecekte göstereceği gelişmeler dikkate alınmadan doğrudan doğruya tekel veya oligopol oluşumu kaygısıyla birleşme ve devralmaların yasaklandığı grlmektedir (Türkan 1989). Bu şekilde yasaklama ile firmaların ölçek ekonomilerinden, AR-GE'den, teknolojik gelişmeden, pazarlama ve yatırım olanaklarındaki gelişmeden, sanayileşmenin ve dışa açılmanın olumlu etkilerinden ve büyüklüğün tketiciciye getireceği ekonomilerden yoksun bırakılması, ulusal düzeydeki büyüme ve uluslararası düzeyde rekabet gücünü artırma politikaları ile çelişki yaratabilecek bir nitelik arz etmektedir. Bu erevede Türkiye'nin AB'ne tam ye olmadan ve

AB'nin bu alanda bazı sınırlamalara gitmesinden önce ciddi ve kapsamlı bir birleşme stratejisi uygulaması gerekmektedir (Türkkan, 1989:7).

1995-2005 dönemi arasında Türkiye'de ortaya çıkan firma birleşmelerinin dört grupta değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. İlk grupta yer alan birleşmeler yerli firmalar arasında ortaya çıkan birleşmelerdir. Yerli firmalar arasındaki birleşme ve satın almalarındaki genel eğilim, büyük sermaye gruplarının çeşitli sektörlerde şirket satın almaları yönünde olmaktadır. Birleşme ve satın almaların en çok gerçekleştiği sektörler sırasıyla gıda, kimya, finansal hizmetler, inşaat, çimento, kara ve havayolu taşıtları, kağıt sanayi, bilgisayar, iletişim ve tekstil sektörleri olmuştur. 2000 yılından sonra finansal hizmetler alanındaki birleşmeler artmıştır. Finansal hizmetler alanındaki birleşmeleri ise gıda, bilişim, enerji, çimento ve otomotiv sanayindeki birleşmeler izlemiştir. Finans sektöründe yaşanan krize bağlı olarak sektörde ortaya çıkan konsolidasyon, enerji sektöründeki özelleştirmeye bağlı olarak ortaya çıkan fırsatlar ve sektörün yatırım ihtiyacı, gıda sektöründeki mevcut kapasite fazlasını değerlendirme isteği ve piyasa payını artırma çabaları, 2002 yılında bu üç sektörde birleşme ve satın alma faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur (Rekabet Kurumu, 2000; 2001; 2002; 2003; 2006; Ernst & Young, 2003).

İkinci grupta yer alan birleşmeler ise Türk firmaları ile yabancı firmalar arasında ortaya çıkan birleşme ve satın almalar. Yabancıların Türkiye'de yaptıkları birleşmelerde çimento, ambalaj, kimya, ısıtma-klima, gıda, otomotiv, beyaz eşya ve dağıtım sektörleri ön plana çıkmaktadır. Burada genellikle Türk firmalarının yabancı firmalar tarafından devir alındığı ve satın alındığı görülmektedir. Türk firmalarını satın alan yabancı firmalar içinde ilk sırayı İngiliz firmaları alırken onu Almanya, Kanada, İtalya ve ABD firmaları takip etmektedir (Ernst & Young, 2003; Rekabet Kurumu, 2000; 2001; 2002; 2003). Üçüncü grupta yer alan birleşmeler yabancı firmalarla yabancı firmalar arasında ortaya çıkan birleşmelerdir. Özellikle son yıllarda birleşme ve devralma işlemleri içerisinde işleme taraf olan kesimler açısından ilk sırayı bu tür birleşmeler almaktadır. Burada ön plana çıkan husus ise yabancı firmaların Türkiye'de yaptıkları birleşme faaliyetlerinde Türk firmalarından çok Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı firmaları tercih etmeleridir (Rekabet Kurumu, 2004; 2005; 2006).

Dördüncü grupta yer alan birleşmeler ise Türk firmalarının ülke dışında şirket satın almaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durum oldukça yeni bir olgudur. Türk firmaları tarafından firmaları satın alınan ülkeler (hedef ülkeler) Bulgaristan, Romanya, Türki Cumhuriyetleri gibi coğrafi açıdan yakın ve gelişmekte olan pazarlara sahip olan ülkelerdir.

Bu ülkelerde bir çok sanayi ve hizmet sektöründe Türk firmalarına rastlamak mümkündür.

Yabancılarla yapılan birleşmelerde yabancı firmalar daha çok çoğunluk hisselerine sahip olmaktadır. En az rastlanan durum ise %50 - %50 hisse dağılımıdır. Yabancı firmalar Türk firmalarını seçerken en çok, yerli firmanın piyasadaki ünü, piyasadaki payı ve piyasadaki tecrübesi gibi hususları dikkate almaktadırlar. Türk ortağın yabancı firmaya sağladığı en önemli avantajlar ise; Türk ortağın sahip olduğu hükümet ilişkileri, pazar tecrübesi ve dağıtım kanallarıdır. Yabancı ortak ise Türk firmasına en çok teknoloji, sermaye aktarımı, işletme bilgisi ve yeni pazarlara erişim gibi konularda katkı sağlamaktadır (Ernst & Young 2003; Rekabet Kurumu, 2004; 2005; 2006).

Türkiye’de birleşmeler (özellikle ülke ekonomisine yararları olacağı düşünülen birleşmeler) konusunda, gelecek dönemde iyimser bir beklentinin ortaya çıkmasının, büyük oranda makro ekonomik ve idari alanlardaki iyileşmelere ve Türkiye’ye yönelik risk algılamasındaki olumlu değişmelere bağlı olacaktır (Ernst & Young, 2003). Diğer yandan özelleştirme alanında atılacak olumlu adımların da, Türkiye’de birleşme ve satın almalar üzerinde olumlu etkiler yaratması beklenmektedir. Türkiye’deki birleşme ve satın almaların diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça geri durumda olduğu görülmektedir. Ancak ekonomik ve politik istikrarın sağlanması sonucunda bu alanda oldukça önemli gelişmelerin ortaya çıkması beklenmektedir. Özellikle uluslararası düzeyde ortaya çıkan gelişmelere de bağlı olarak finansal hizmetler, bilişim, gıda, enerji ve telekomünikasyon sektörlerinde önemli düzeylerde birleşme ve satın alma faaliyetlerinin ortaya çıkacağı ifade edilmektedir (Ernst & Young, 2003).

1999-2005 döneminde Rekabet Kurulu’nun Birleşme ve devralmalarla ilgili kararlarına bakıldığında, bu dönemde birleşme ve devralma işlemleri içerisinde bütün yıllar itibariyle devralmalar ilk sırayı alırken, bunu birleşme, ortak girişim ve özelleştirme izlemektedir. Ancak 2003 yılından sonra özelleştirme işlemlerinde artış olmuştur. Bu ise 2003 yılından sonra özelleştirme işlemlerinin birleşme ve devralma işlemleri içindeki yerinin devralmalardan sonra ikinci sıraya gelmesi sonucunu doğurmuştur. Kısacası özelleştirme işlemlerinin etkisi ile 2003 yılından itibaren birleşme ve devralmalarda artış meydana gelmiştir. Özellikle 2005 yılı özelleştirme açısından oldukça hareketli bir yıl olmuştur. Bu yılda Türk ekonomisinde önemli bir yere sahip olan Türk Telekom, Tüpraş, Erdemir ve Liman özelleştirmeleri gerçekleştirilmiştir. Birleşme devralmaların sektörlere göre dağılımına bakıldığında 2004-2006 döneminde kimya, kimyasal ürünler, petro-kimya, petrol ürünleri ve

gübre ilk sırayı alırken gıda ürünleri ve içecekleri ise ikinci sırayı almaktadır (Rekabet Kurumu, 2004; Rekabet Kurumu, 2005; Rekabet Kurumu, 2006).

2005 yılında özellikle AB ile müzakerelerin başlaması ile yabancı yatırımcıların Türkiye'ye ilgisi artmaya başlamıştır. Bu da bankacılık alanındaki birleşme ve devralmaların artmasını beraberinde getirmiştir. Bu yılda ayrıca perakende sektöründe de büyük satın almalar gerçekleşmiştir. 2006 yılına gelindiğinde ise önde olan sektörün yine bankacılık sektörü olduğu görülmektedir.

4.2. Rekabet Politikası ve Firma Birleşmeleri

Türkiye'de bir çok sektörde tekeli ve oligopolcü piyasa yapısı hakimdir. Özellikle imalat sanayinde oligopolcü yapıdaki artış, bu sanayinin yoğunlaşma oranlarındaki artışı da beraberinde getirmektedir. Bu durum Türkiye'de serbest piyasa ekonomisi kurallarının iyi işlemediğini göstermektedir. (DPT, 1995:106). Türk ekonomisindeki bu yapı, sadece sosyal ve siyasi nedenlerle değil iktisadi nedenlerle de bir rekabet kanununa ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Kanunun hazırlanmasında etkili olan diğer bir önemli unsur ise uluslararası anlaşmaların (Ankara Anlaşması ve Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye'den rekabet politikalarını ve rekabet hukukunu benimsemesi ve mevzuatını AB mevzuatlarına uyumlaştırması istenmektedir) Türkiye'ye yüklediği yükümlülüklerdir (Aslan, 1997:26-27).

Türkiye'de 4054 sayılı "Rekabetin Korunması Hakkında Kanun" 13.12.1994 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Rekabet Kanunu 1994'de yürürlüğe girmesine rağmen, uygulamaya konması ancak 1997 yılı sonu itibariyle mümkün olabilmiştir. 4054 sayılı kanun mal ve hizmet piyasalarında rekabetin bozulması, engellenmesi veya kısıtlanması sonucunu doğuracak her türlü anlaşma, karar ve uygulamaların, piyasada hakim durumda olan işletmelerin bu hakim durumlarını kötüye kullanmalarının önlenmesini ve rekabeti korumak için gerekli düzenleme ve denetimlerin yapılmasını amaçlamaktadır (T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1995:7).

Birleşme ve devralmalarla ilgili düzenlemeler Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesinde yer almaktadır. 7. madde ile birleşme ve devralmaların kontrolü düzenlenmiştir. 4054 sayılı kanunun birleşmelerle ilgili maddesi incelendiğinde; her türlü birleşmenin bu madde kapsamına girmeyeceği sonucu çıkarılabilmektedir. Kısacası 4054 sayılı kanun birleşme ve devralmaları tümüyle yasaklamamaktadır. Tamamen farklı alanda faaliyet gösteren ve birleşmeleri herhangi bir şekilde piyasadaki rekabeti etkilemeyecek yada

tekelleşmeye yol açmayacak olan birleşmeler bu madde kapsamı dışında kalmaktadır. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesi açıkça hakim durum yaratmaya ya da mevcut hakim durumu güçlendirmeye yönelik olarak rekabetin önemli ölçüde azalmasına neden olan birleşme ve devralmaları yasaklamaktadır (Ersin, 1994:30). Türkiye'de birleşme ve devralmaların değerlendirilmesinde "Hakim Durum Testi" uygulanmaktadır (Rekabet Kurumu, 2005).

Türk Rekabet Kanunu AB'nin Roma Antlaşması'nda yer alan Rekabet Kuralları ile paralellik göstermektedir. 4054 sayılı kanunun AT Antlaşmasınının 81. ve 82. maddeleri ile eski Birleşme Tüzüğü (4064/89)'ndeki temel koşulları birebir aynı olmasa da esas alındığı görülmektedir (Erdem, 2004:33-34). Ancak Roma Antlaşmasında birleşme ve devralmalarla ilgili açık bir madde yokken, AB'de direkt birleşmelerle ilgili düzenlemeye 1990 yılında gidilmiş ve bu yıla kadar olan birleşmelere (özellikle ekonomileri için gerekli ve faydalı olan birleşmelere) oldukça esnek (ortak pazarın yaratılması doğrultusunda) yaklaşmıştır.

Bu açıdan Türk Rekabet Kanunu'na birleşmelerle ilgili maddenin daha ilk başlarda konulması, ülke ekonomisi açısından faydalı ve gerekli olan birleşmelerin önünü tıkayacaktır. Bu doğrultuda hangi birleşmelerin denetime tabi tutulacağı değerlendirmesi yapılırken, Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durum ve ihtiyaçlarının, birleşmenin gerçekleştiği sektördeki piyasa yapısının, sektörün gereksinimlerinin (İneci, 1996:258) ve sektörün uluslararası piyasadaki rekabet gücünün (özellikle uluslararası piyasada rekabet gücü yüksek olan sektörde, birleşmeler rekabeti olumsuz yönde etkilemiyorsa, bu durum değerlendirmelerde dikkate alınmalı) dikkatli bir şekilde ele alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Rekabet Politikası çerçevesinde firma birleşmeleri konusu ele alınarak, tarihsel gelişme sürecinde firma birleşmelerine olan yaklaşımdaki değişim açıklanmaya çalışılmış ve Türkiye'ye yönelik bir takım saptamalar ve önerilerde bulunulmuştur.

Firma birleşmelerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde bu olgu ilk olarak Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkmış, ABD'yi ise Avrupa ülkeleri takip etmiştir. Gerek ABD'de gerekse de AB'de birleşmelere olan yaklaşımdaki değişimde, ilgili dönemde rekabet politikasına egemen olan ekonomik yaklaşımın (ABD'de 1970'lere kadar Yapısalcı Yaklaşım egemen iken 1970 sonrasında ise Chicago Yaklaşımı egemen olmuştur),

uluslararası piyasalardaki gelişmenin bir sonucu olarak sanayide yeniden yapılanma sürecinin, ülke ekonomisi ve sektörlerin içinde buldukları durum ve ihtiyaçların ve global ekonomik ortamdaki değişmelerin oldukça etkili oldukları görülmektedir. Bu değişmeler sırası ile teknolojik alanda ortaya çıkan değişmeler, ülkelerin politikalarındaki ve düzenleyici kurallarındaki (ticaretin ve yatırımın liberalizasyonu, bölgesel entegrasyon, deregülasyon ve özelleştirme politikaları) değişmeler ve sermaye piyasalarında ortaya çıkan gelişmelerdir. Son yıllarda gerek ABD’de gerekse de AB’de piyasa gücü analizi yerine etkinlik analizi ön plana çıkmaktadır. Özellikle 1990 sonrası yıllarda globalleşmeye bağlı olarak artan rekabet ve uluslararası piyasalarda ayakta durabilme kaygısı ile etkinlik kavramının ön plana çıkması gerek ABD’de gerekse de AB’de birleşmelere karşı daha ılımlı (esnek) yaklaşılması sonucunu doğurmuştu.

1980’li yılların başından itibaren Amerika’da, Avrupa’da ve Uzak Doğu’da gittikçe yaygınlaşan firma birleşmeleri Türkiye’de de ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunda ise 1980 sonrasında uygulamaya konulan istikrar tedbirleri ve dışa açılma, liberalleşme, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve yabancı sermayenin teşviki etkili olmuştur. Ancak Türkiye’de ortaya çıkan birleşmeler diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’nin oldukça gerilerde olduğu görülmektedir. Türkiye’nin özellikle Gümrük Birliği sonrasında uluslararası ekonomiye giderek daha fazla entegre olması, Türk ekonomisinin büyüme isteğini artırarak, Türk firmaları ile yabancı firmalar ve Türkiye’deki yabancı firmalar ile yabancı firmalar arasındaki birleşmelerin artması sonucunu doğurmuştur. Ancak burada dikkat çeken en temel husus, Türk firmaları ile yabancı firmalar arasında ortaya çıkan birleşme ve satın almalarda, genellikle yabancı (özellikle Avrupa kökenli) firmaların Türkiye piyasasına girmek ve bu piyasadaki piyasa paylarını artırmak amacı ile piyasayı iyi tanıyan, siyasi ve bürokratik engelleri aşmalarına yardımcı olan ve piyasada belli bir piyasa payına sahip olan Türk firmalarını devir yada satın aldıkları görülmektedir.

Birçok AB ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de özelleştirme programı çerçevesinde kamuya ait kuruluşların yerli ya da yabancı firmalara satışı amaçlanmaktadır. Tıpkı AB’de olduğu gibi Türkiye’de de monopollerin özelleştirilmesi girişimleri uluslararası birleşmelerin artması sonucunu doğurmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken iki temel husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; bu kuruluşların yerli yada yabancı firmalar tarafından satın alınması sektördeki dengelerin tümüyle değişmesine neden olacaktır. Dolayısıyla yapılacak özelleştirmelerde sektörlerin yapısının, dengesinin, ihtiyaçlarının ve

ekonomideki yerinin dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerekmektedir. İkinci husus ise; bu kuruluşların yabancılara satışında yabancılar hisselerin %50'den fazlasını satın alıyorsa, gerçekleştirilecek satış işlemlerinde özellikle ilgili firmalar ekonominin lokomotifi durumunda olan sektörlerde bulunuyorsa ya da ekonominin gelişmesinde etkili konumda olan sektörlerde bulunuyorsa (bankalar gibi) bu satış işlemlerinin ekonomiye ve ilgili sektöre getirecekleri ve götüreceklerinin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Aksi halde bu analiz yapılmadan yapılacak olan satışlarda ekonominin dinamik güçlerinin (KOBİ'ler- ki bu kuruluşlar bankaların verdiği kredilerle ayakta durmaktadırlar) dolayısıyla ekonomik gelişmenin önü kesilmiş olacaktır. Türkiye'de gerçekleştirilen özelleştirme girişiminde ise, iktisadi etkinlik amacından ziyade devletin gelirini artırmak başka bir ifade ile bütçe kısıtlarının rahatlatılması amacının ön planda olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinden kaynaklanan mevcut uyum yükümlülüğü vardır. Bu uyum yükümlülüğünü yerine getirirken birleşme ve devralmalar açısından dikkat edilmesi gereken önemli hususlar vardır. Şöyle ki birleşme ve devralmalar konusunda AB'de büyük çaplı reformların yaşandığı günümüzde Türk Rekabet Hukuku'nda da bu reformlar ve ülke ekonomisinin ihtiyaçları doğrultusunda bir dizi değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Özellikle hukuk ile iktisadın birleştiği bu alanda günün değişen koşullarına göre yapılan iktisadi analizler, Türkiye açısından da dikkatli bir şekilde ele alınıp uygulanmalıdır.

Türkiye'de hangi birleşmelerin denetime tabi tutulup tutulmayacağı değerlendirmesi yapılırken, Türk ekonomisinin içinde bulunduğu gelişme sürecinin ve ihtiyaçlarının, birleşmenin gerçekleştiği sektörün yapısı ve gereksinimlerinin, ilgili sektörün uluslararası piyasadaki rekabet gücünün ve birleşmenin birleşme sonrası ortaya çıkan firma üzerinde gerek iç gerekse de dış piyasa koşullarına cevap verebilecek bir etki yaratıp yaratmayacağıının, uluslararası piyasa koşullarının ve küreselleşmenin etkilerinin ve etkinlik ölçütünün dikkatli bir şekilde ele alınıp analiz edilmesi ve sonrasında düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Özellikle ekonomide kilit endüstrilere yönelik sektörel çalışmalar, pazar araştırmaları ve sektörel incelemeler yapıldıktan ve sektörlerin ihtiyaçları ve koşulları belirlendikten sonra karar verilmelidir.

Diğer yandan gerek ABD'nde gerekse de AB'nde birleşme ve devralmalar sonucunda birçok sektörde oligopolcü yapı artmıştır. Bu çerçevede Türkiye'de de gerek birleşme ve devralmalar öncesinde ilgili piyasadaki iktisadi analizlerin yapılması gerekse de birleşme ve

devralmaların birleşme sonrasında piyasada yarattıkları ya da yaratacakları etkilerin analiz edilmesi açısından özel olarak bu alanda genel olarak ta rekabet hukuku ve politikası alanında eğitim ve araştırma faaliyetlerinde bulunulması amacı ile üniversitelerde enstitü ve araştırma merkezlerinin açılması gerekmektedir. nkn asıl önemli olan husus birleşmelerin denetiminden çok, birleşmelerin etkilerinin değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeyi yapabilmek için gerekli kriterlerin belirlenmesidir. Bunda ise bilim dünyasını önemli bir rolünün olmasıdır.

Türkiye birleşmelerin değerlendirilmesinde AB'nin önceden uyguladığı ancak şimdi uygulamadığı "Hakim Durum Testi"ni uygulamaktadır. Ancak bu testin uygulanmasının Türk ekonomisi açısından bazı sakıncaları vardır. Bunlardan birincisi; Bu test piyasada etkinliğin artması sonucunu doğuran, ancak rekabetin tamamı ya da önemli bir kısmı üzerinde olumsuz etkisi olmayan birleşmelerin zor durumda kalmasına neden olmaktadır. İkincisi ise; bu test ile piyasada hakim durumda olmayan ancak rekabet üzerinde olumsuz etkisi olan birleşmeler dışarıda bırakılmış olmaktadır. Türkiye'nin AB'nin gerek 1. tüzük ile gerekse de 2. tüzükle benimsemiş olduğu testler yerine ABD'nin kabul ettiği "Rekabetin önemli ölçüde Kısıtlanması Testi"ni benimsemesi birleşme ve devralmalar açısından ülke ekonomisinin koşul ve ihtiyaçlarının belirlenmediği ve netleşmediği günümüz koşullarında daha faydalı olacaktır. Ancak bu testinde olumlu ve olumsuz yönlerinin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan Rekabet Kurulu birleşmelerle ilgili karar verirken ABD'nin ve AB'nin yaptığı gibi iktisadi etkinliğin sağlanıp sağlanmadığını analiz etmeli ve toplumsal refaha olan etkisini göz önüne almalıdır.

Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren büyük dev firmaların bile ayakta durmakta zorlandıkları bir rekabet ortamında, uluslararası düzeyde büyük firmaları olmayan Türk sanayinin rekabet etmesi ve ayakta durması oldukça zordur. Özellikle AB'ye tam ye olunduğu zaman Türk sanayi alışık olmadığı şiddet ve düzeyde bir rekabetle karşı karşıya kalacaktır. Bu ise Türk firmalarının kendilerini çok hızlı bir şeklide AB pazarına hazırlamalarını gerektirmektedir. Bu nedenle Türk sanayinin, gerek iç gerekse de dış pazar açısından gittikçe artan rekabet ortamında dış pazar yanında iç pazar içinde rekabet güçlerini artırmalarına imkan verecek ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek ulusal dev firmalarını hızlı bir şekilde yaratması gerekmektedir. ABD'nin ve AB'nin dış piyasalara yönelik rekabet ortamına hazırlamak için kendi i piyasalarında ulusal devlerini yarattıkları grlmektedir. Türkiye'nin de

bunu dikkate alması ve birleşmelerle ilgili karar verirken sadece piyasa gücü analizini (birleşmelerin piyasada tekel veya oligopolcü yapı yaratıp yaratmadıklarına bakmak) değil aynı zamanda etkinlik analizini de (birleşmelerin ölçek ekonomileri yoluyla fayda sağlayıp sağlamadıklarına bakmak) ele alarak konuya yaklaşması gerekmektedir. Bu çerçevede iç piyasa açısından yoğunlaşmayı artıracak birleşmeler yerine rekabeti ve etkinliği artıracak birleşmelere, dış piyasalar açısından ise uluslararası düzeyde belli bir karşılaştırmalı avantajı olan sektörde yer alan firmaların uluslararası düzeyde bazı avantajlarından yararlanacağı firmalarla birleşmelerine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Aksi halde Türk firmaları AB pazarı ve dış pazarlara girmeyi, ayakta durmayı ve bu pazarlarda rekabet etme başarısını gösteremeyecek hatta kendi iç pazarını da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Ancak birleşmeler ölçek ekonomilerine rağmen rekabeti ve toplumsal refahı olumsuz yönde etkiliyorlarsa o zaman yasaklanmalıdırlar.

KAYNAKLAR

- ABAÇ, Selçuk. (1990) “Birleşmeler Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıracak.” *Kapital Dergisi*, sayı: 52, Mart, ss:16-17.
- AKBANK. (1988) Yıllık Faaliyet Raporu 1998, İstanbul, ss:9.
- ARSLAN, Oğuz. (1996) “Anadolu Holding Őimdi de İtalyanlarla El Sıkışacak.” *Para Dergisi*, 14, No:72, Ocak, ss:26.
- ASLAN, Yılmaz. (1992) Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Feryal Matbaacılık, ss:229-230, 267-268, 270, 278-280.
- ASLAN, Yılmaz. (1997) Rekabet Hukuku ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (Rekabet Hukuku), Bursa, ss:26-27.
- ATEŐ, Rauf. (1990) “Bankalar Birleşiyor.” *Kapital Dergisi*, sayı: 52, Mart, ss:12-20.
- CHURCH, J. ve R. WARE. (2000) *Industrial Organization: A Strategic Approach*, Boston, New York, San Francisco:Irwin McGraw-Hill., ss: 716-717, 721.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. (1986) Fifteenth Report on Competition Policy, Brussels, Luxembourg, ss:124.
- CONKLIN, David W. (2005) “Cross-Border Mergers and Acquisitions: A Response to Environmental Transformation”, *Journal of World Business*, 40, ss:29-40.

- CRANDALL, Robert W. (1987) "Discussion" L. E. BROWNE ve E. S. ROSENGREN (Ed.), *The Merger Boom*, Federal Reserve Bank of Boston, October, ss:196.
- DPT. (1995) *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1006-2000)*, Taslak, Haziran ss:106.
- DPT, (2000) *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu*, DPT:2544-ÖİK:560, ss:14.
- DRUCKER, Peter F. (1999) "The Real Meaning of the Merger Boom." *The 1999 Annual Essay*, ss:1-6.
- EKELUND, R. B., G. S. FORD ve M. THORNTON. (2001) "The Measurement of Merger Delay in Regulated and Restructuring Industries." *Applied Economics Letter*, 8, ss: 535-537.
- ERDEM, İ. Ercüment, (2004) "Teşebbüsler Arası Yoğunlaşma İşlemlerinin Denetlenmesine İlişkin 20 Ocak 2004 Tarihli ve 139/2004 Sayılı AT Konsey Tüzüğü ile Getirilen Değişiklikler", *Rekabet Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu II*, <http://www.rekabet.gov.tr/word/sempozyum/9Nisan2004Kayseri.doc>.
- ERNST & YOUNG. (2003) *Birleşme ve Satın Alma İşlemleri 2002 Raporu*, Kurumsal Finansman Danışmanlığı, Ocak.
- ERSİN, M. Akif. (1994) "Rekabet Teorisi ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı." *Demokrasi Gündemi*.
- GAUGHAN, Patrick A. (1994) *Readings in Mergers and Acquisitions*, Cambridge, Massachusetts, USA :Basil Blackwell Ltd, ss:1-13.
- GEDİKKAYA, T. ve C. GÜRLER. (1999) *Birleşmeler ve Edinimler (Mergers And Acquisitions-M&A)*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Avrupa Birliği ile İlişkiler Müdürlüğü, 10 Kasım ss:1-32.
- GROEBEN, H. V., (1968) "Ortak Pazar Ekonomi Politikasının Tamamlayıcı Bir Kısmı Olarak Rekabet Politikası", *AET Üzerine Çeviriler*, (Çev. Akar ÖÇAL), Eskişehir İTİA, AET Enstitüsü Yayını:4, Ankara, ss:1-20.
- GUGLER, K., D. C. MUELLER, B. B. YURTOğLU ve C. ZULEHNER. (2001) "The Effects of Mergers: An International Comparison." *Discussion Papers*, Research Arca Markets and Political Economy, ISSN. Nr:0722-6748, November ss:7-9.
- GÜRKAYNAK, Gönenç, (2003) "Rekabet Hukukunda Yoğunlaşmaların Kontrolü: Neden ve Nasıl Üzerine Düşünceler" 4 Mart 2003

- Tarihinde Ankara’da Gerçekleştirilen Rekabet Politikası ve Yoğunlaşmaların Kontrolü Konulu Sempozyumdaki Sunumlar.
<http://www.rekabet.gov.tr/word/rekabetpolitikasıveyog.doc>.
- HAY, G. A. ve G. J. WERDEN. (1993) “Horizontal Mergers: Law, Policy, and Economics.” *The American Economic Review*, Vol.83, Issue 2, May ss:173-177.
- HM. (1996) Yabancı Sermaye Raporu (1993-1995), T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan ss:1-3.
- HOLMSTROM, B. ve S. N. KAPLAN. (2001) “Corporate Governance and Merger Activity in The United States: Making Sense of The 1980s and 1990s.” *Journal of Economic Perspectives*, Vol.15, No.2, ss:121-144.
- İNECİ, Barbaros. (1986) Avrupa Ekonomik Topluluğu Rekabet Politikası, İstanbul: İKV Yayınları, İKV No: 20, Mayıs ss:2-17, 36-37,
- İNECİ, Barbaros. (1996) “AT Rekabet Politikası ve Şirket Birleşmelerinin Kontrolü.” *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi*, Eylül ss:258.
- İTO. (1981) 1980 Dünya ve Türkiye Ekonomisine ve 1981’e Bakış, İstanbul, ss:48
- JONG, H. W. De. (1966) “Concentration in the Common Market, A Common on a Memorandum of the EEC Commission.” *Common Market Law Review*, XVII, ss:166-169.
- KAPİTAL DERGİSİ. (1991) “Koç Topluluğu’nda Aile İçi Evlilikler.” *Kapital Dergisi*, sayı 104, Temmuz ss:24.
- KEPENEK, Y. ve N. YENTÜRK. (1994) Türkiye Ekonomisi, İstanbul: Remzi Kitabevi, ss:91-92.
- KLEINERT, J. ve H. KLODT. (2002) “Causes and Consequences of Merger Waves.” *Kiel Working Papers*, No:1092, January ss:1-28.
- LIPCZYNSKI, J. ve J. WILSON. (2001) *Industrial Organization: An Analysis of Competitive Markets*, London: Prentice Hall, Harlow, s:125, 362-368.
- MARTIN, Stephen. (1994) *Industrial Economics: Economic Analysis and Public Policy*, New Jersey: Prentice- Hall Upper Saddle River, ss:260-261, 278.
- MISHRA, C. S., D. L. MCCONAUGHY ve A. CLEMENTS. (1994) “Capital Market and Political Factors Affecting Hong Kong:

- Mergers and Acquisitions in the U.S.: 1975-1994.” *Global Finance Journal*, 6(1), ss:95-108.
- MUELLER, Dennis C. (1997) “Merger Policy in the United States: A Reconsideration.” *Review of Industrial Organization*, 12, ss:655-685.
- OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN UNION. (2004) Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the Control of Concentrations between Undertakings (the EC Merger Regulations), http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_024/l_02420040129en00010022.pdf
- OKTAR, Suat. (1988) “Türk Sanayinin Avrupa Topluluğu Karşısındaki Durumu ve Uyum Sorunu” *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, 23, sayı 270, ss:35-37.
- OTCHERE; Isaac ve Edwina IP. (2006) “Intra-Industry Effects of Completed and Cancelled Cross Border Acquisition in Australia: A Test of the Acquisition Probability Hypothesis”, *Pacific-Basin Finance Journal*, 14, ss:209-230.
- ÖZHAN, Meral. (1990) “1988 Yılında Türk İmalat Sanayinde Yoğunlaşma Düzeyi ve Bu Düzeyi Belirleyen Faktörler.” *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, VIII, 2.
- PRYOR, Frederic L. (2001) “New Trends in U.S. Industrial Concentration.” *Review of Industrial Organization*, 18, ss:301-326.
- RAHL, James A. (1971) “Competition and Antitrust in American Economic Policy: Are There Useful Lessons for Europe?” *Common Market Law Review*, Vol.VIII, ss:284-312.
- REKABET KURUMU. (2000) 1. Yıllık Rapor (05.11.1997-31.12.1999), Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü Ofset Tesisleri, Yayın No: 0047.
- REKABET KURUMU. (2001) 2. Yıllık Rapor 2000 Yılı, Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü Ofset Tesisleri, Yayın No:0069.
- REKABET KURUMU. (2002) 3. Yıllık Rapor 2001 Yılı, Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü Ofset Tesisleri, Yayın No:0079.
- REKABET KURUMU. (2003) 4. Yıllık Rapor 2002 Yılı, Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü Ofset Tesisleri, Yayın No:0133

- REKABET KURUMU. (2004) 5. Yıllık Rapor 2003 Yılı, Ankara, <http://rekabet.gov.tr/word/faaliyetraporu5.doc>,
- REKABET KURUMU. (2005) 6. Yıllık Rapor 2004 Yılı, Ankara, <http://wwwrekabet.gov.tr/word/sempozyum/6yillikrapor20004.doc> c. 2005
- REKABET KURUMU. (2006) 7. Yıllık Rapor 2005 Yılı, Ankara, <http://www.rekabet.gov.tr/word/faaliyetbirlesik.doc>, .
- SCHERER, F.M. (1997) “Comment on Merger Policy in The United States.” *Review of Industrial Organization*, 12, ss:687-691.
- SCHERER, F.M. ve D. ROSS. (1990) *Industrial Market Structure and Economic Performance*, Boston: Houghton, Mifflin Company ss:153-159
- SHEPHERD, William G. (1990) *The Economics of Industrial Organization: Analysis, Markets, Policies*. New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River, ss:28-30, 150-155, 277.
- STIGLER, George J. (1950) “Monopoly and Oligopoly by Merger.” *The American Economic Review*, Vol.40, Issues 2, May. ss:23-34.
- T.C. SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI. (1995) 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Ankara: TESK Yayın No: 62, Nisan ss:7, 11.
- TOGAN, H. Olgun. (1984) *Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu*, İstanbul, ss:147
- TÜRKKAN, Erdal. (1989) “Şirket Birleşmeleri.” *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, 97, Mart-Nisan, ss:7.
- UYGUR, Ercan. (2001) “Türkiye’nin Yürürlüğe Koyduğu İstikrar Programlarının Başarısında Yabancı Sermaye Girişlerinin Yeri ve Önemi.” *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, A.Tahran (Ed.), Şubat <<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/kitap2monu.html>>
- VARLIK, Levent. (1989) “Şirket Evlilikleri,” *İşletme ve Finans Dergisi*, sayı 4, Ağustos ss:21-26.